

RECENZJA
ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Mgr Kornelia Skoczylas

AUTORKA:

TYTUŁ: „Zwyczaje żywieniowe i stan odżywienia chorych na cukrzycę, a interakcje leków z żywnością”

PROMOTOR:

Prof. dr hab. n. farm. Małgorzata Schlegel-Zawadzka
Instytut Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Jagielloński - Collegium Medicum

PROMOTOR

POMOCNICZY

Dr n. o zdr. Beata Babiarczyk
Instytut Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Jagielloński - Collegium Medicum

RECENZENT:

Dr hab. n. zdr. Danuta Zarzycka, prof. ucz.
Zakład Pediatrii i Pielęgniarstwa Pediatrycznego,
Katedra Zintegrowanej Opieki Pielęgniarskiej
Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

DATA:

Lublin, 02.11.2022r.

1. TEMAT PRACY

Wiodące zagadnienie przedstawione w pracy dotyczy wybranych aspektów funkcjonowania chorych na cukrzycę, którzy w momencie badania są hospitalizowani lub pozostają pod opieką poradni diabetologicznej. Według Międzynarodowej Federacji Cukrzycowej aktualnie na świecie żyje ok. 415

milionów chorych na cukrzycę a liczba ta w 2040 roku przekroczy 600 milionów. Skuteczne przestrzeganie zdrowej diety zmniejsza szansę zachorowania na cukrzycę 0 19% ma konsekwencje dla zdrowia, co znajduje odzwierciedlenie w poprawie parametrów klinicznych specyficznych dla cukrzycy i poprawie jakości życia związanej ze zdrowiem. Przestrzeganie zaleceń terapeutycznych w tym dietetycznych jest zagadnieniem omawianym od czasów Hipokratesa, który zauważył, że pacjenci nie stosują się do zaleceń leczenia, a na dodatek zatajają prawdę przed swoim lekarzem.

Od tamtego czasu możliwości terapeutyczne medycyny znacznie się zmieniły, również w cukrzycy. Natomiast problem niestosowania się do zaleceń zmiany stylu życia, czy farmakoterapeutycznych nadal posiada ogromne znaczenie. Sukces terapii jest bardzo często w rękach pacjenta, który nie zawsze zdaje sobie z tego pełną świadomość. Światowa Organizacja Zdrowia opracowała raport na temat tego zagadnienia, wskazując na nieprzestrzeganie zaleceń terapeutycznych jako jedną z największych przeszkód do osiągnięcia korzyści z leczenia opartego na najnowszej wiedzy medycznej (Sabate, 2003).

W XXI wieku nastąpiło większe zainteresowanie badaniami na temat stosowania się do zaleceń terapeutycznych, częściowo z powodu wzrastającej świadomości o rozmiarze i zakresie problemu, częściowo z powodu wszechobecności nieprzestrzegania zaleceń, a częściowo ze względu na potencjalnie znaczny wpływ na ogólne skutki leczenia. Wielu pacjentów nie stosuje się do zaleceń efektywnego leczenia mającego na celu zachowanie zdrowia, życia, jego jakości, co łączy się z bezpośrednimi konsekwencjami klinicznymi i ekonomicznymi (Kardas, 2014; Vrijens, 2012).

Wyniki systematycznych analiz wskazują, iż przestrzeganie zaleceń przez chorych przewlekłe waha się między 40% a 50%. Stosowanie się do terapii w przypadku chorób ostrych, o krótkim przebiegu jest znacznie wyższe - 70-80%, jednakże przestrzeganie zaleceń dotyczących zmian stylu życia, tj. diety, aktywności fizycznej pozostaje na najniższym, bo 20-30% poziomie (Jin i in., 2008). Co zatem determinuje »bory pacjentów dotyczące przestrzegania zaleceń dietetycznych? Odpowiedź na to pytanie stanowić może klucz do poprawy

efektywności leczenia cukrzycy. Pracownicy służby zdrowia powinni aktywnie przezwyciężać barierę niestosowania się do zaleceń i promować przestrzeganie zaleceń dietetycznych u pacjentów z cukrzycą, do czego mogą przyczynić się wyniki przedłożonej do oceny dysertacji.

2. STATYSTYKA PRACY

Do oceny przedstawiono tekst pracy doktorskiej o objętości 159 stron druku komputerowego, znormalizowanego. W opracowaniu uwzględniono oprócz tekstu zasadniczego również strukturalne, obszerne streszczenia w językach polskim i angielskim oraz słowa kluczowe w liczbie 3. Piśmiennictwo zawiera 88 pozycji, opublikowanych w języku polskim i w języku angielskim, wybranych poprawnie tematycznie, starannie opisanych według obowiązujących zasad i uporządkowanych zgodnie z kolejnością cytowania w tekście. Piśmiennictwo w języku angielskim stanowi blisko połowę zgromadzonego materiału źródłowego. W pracy umieszczono spisy porządkowe: tabel w liczbie 65, rycin w liczbie 6, co ułatwia czytelnikowi poruszanie się po tekście opracowania.

Aneks pracy o objętości 6 stron zawiera 4 załączniki tj.: Zgoda Dyrekcji ZZOZ w Wadowicach na przeprowadzenie badań, Zgoda Dyrekcji Szpitala Wojewódzkiego w Bielsku-Białej na przeprowadzenie badań, Opinia Komisji Bioetycznej Beskidzkiej Izby Lekarskiej w Bielsku-Białej w sprawie przeprowadzenia badań i Deklaracja wykorzystania kwestionariusza KomPAN. Zwyczajowo czytelnik oczekuje w tej części również kwestionariusza ankiety wykorzystanego w badaniach.

3. UKŁAD PRACY

W spisie treści wyodrębniono 14 punktów bez specjalnej gradacji, przy czym analizując ich objętość jako zasadnicze należy uznać podstawy teoretyczne, cel pracy i pytania badawcze, materiał i metoda, wyniki, dyskusja i wnioski. Ponadto w pracy wyodrębniono wstęp, podsumowanie, spis stosowanych skrótów, wspomniane już piśmiennictwo, dwujęzyczne streszczenie oraz spisy porządkowe. Najobszerniejszy rozdział liczący 49 stron poświęcony jest

prezentacji wyników badań. Układ pracy klarowny i bardzo przemyślany, chociaż większa gradacja punktów w spisie treści byłaby oczekiwana.

4. PODSTAWY TEORETYCZNE

Podstawy teoretyczne mają charakter obszernego, gdyż niemalże 30 stronicowego wprowadzenia teoretycznego w zagadnienie stanowiące przedmiot badań. W pierwszym podpunkcie poświęcono uwagę krótkiej charakterystyce cukrzycy w powiązaniu ze stosowanym leczeniem. Najobszerniejszy fragment tej części opracowania poświęcony jest rozwojowi zaleceń żywieniowych dla diabetyków na przestrzeni ostatnich 16 lat. Na uwagę zasługuje szczegółowa struktura prezentacji tych treści uwzględniająca zalecenia dotyczące innowacji oraz składników odżywczych (węglowodany, tłuszcze, białka, witaminy i mikroelementy), dodatkowo np. alkoholu, soli kuchennej. Ten fragment opracowania odzwierciedla ogromną dynamikę rozwoju wiedzy diabetologicznej i konieczność jej transferu do licznej grupy pacjentów. Kolejny istotny dla tego projektu rozdział poświęcono interakcji leków z żywnością uwzględniając procesy ich wchłaniania, transportu, metabolizmu i wydalania ze szczególnym uwzględnieniem leków doustnych. Tak przedstawione treści teoretyczne stanowią doskonałą i kompletną treściowo bazę do opracowania projektu badawczego.

5. CEL PRACY

Projekt badawczy koncentruje się wokół zasadniczego celu o charakterze poznawczo-analitycznym w brzmieniu „ocena zwyczajów żywieniowych i stanu odżywienia chorych na cukrzycę oraz sprawdzenie w jaki sposób czynniki te mogą wpłynąć na ryzyko wystąpienia u badanych interakcji leków z pożywieniem?”. Cel tak zdefiniowany stał się źródłem określenia 5 pytań badawczych o charakterze dopełnienia, będących źródłem hipotez w takiej samej liczbie. Przy czym 4 pytania badawcze wskazują na poszukiwanie wpływów kierunkowych, co w stosunku do pytania nr 2 wymaga większej ostrożności ze względu na znaczne prawdopodobieństwo występowania zmiennych

uwikłanych. Związku wpływu pomiędzy badanymi zmiennymi nie potwierdzono również w sformułowanych hipotezach.

6. MATERIAŁ I METODA

Wyniki badań przedstawione w pracy pochodzą z projektu o charakterze badań przekrojowych z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego i analizy dokumentacji. Narzędzia badawcze wykorzystane w badaniu stanowiły kwestionariusze ankiet. Kwestionariusz KomPAN v. 1.1. zwalidowany przez zespół pod kierunkiem L. Wądołowskiej oraz autorski kwestionariusz ankiety. Kwestionariusz KomPAN zawiera pytania należące do czterech obszarów tematycznych tj.: zwyczaje żywieniowe, częstotliwość spożycia żywności, poglądy na temat żywności i żywienia oraz styl życia i dane osobowe. Narzędzie autorskie zawierało informacje wstępne o charakterze organizacyjno-wyjaśniającym. W projekcie przyjęto definicję suplementu według Ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia. Metryczka poświęcona była ustaleniu podstawowych danych socjo-demograficznych. Dla potrzeb realizacji badań Autorka dokonywała również pomiaru masy i wysokości ciała badanych w celu wyliczenia wskaźników BMI (Body Mass Index) i WHtR (Waist to Height Ratio). W badaniu uczestniczyło łącznie 203 osoby, przy czym 101 osób leczonych w szpitalu i 102 osoby leczone w poradni diabetologicznej. W postępowaniu rekrutacyjnym uczestników do badań, trafnie wskazano i zastosowano 5 kryteriów wykluczenia z badania. Ciekawym empirycznie elementem pracy są wskaźniki diety możliwe do opracowania na podstawie analizy literatury przedmiotu zespołu twórców kwestionariusza KomPAN, którymi są: Indeks prozdrowotnej diety (pHDI-10, Prohealthy — Diet — Index-IO) oraz Indeks niezdrowej diety (nHDI-14, Non-Healthy-Diet-Index-14).

Analizę matematyczną i statystyczną wyników badań wykonano z należytą starannością w środowisku statystycznym R wer.3.6.0 w programie PSPP oraz MS Office 2019. Autorka pracy bardzo szczegółowo przedstawiła działania porządkujące zgromadzone informacje w grupy danych co ułatwiło późniejsze analizy. Testy statystyczne zostały dobrane adekwatnie do rodzaju

danych empirycznych (wartości nominalne, czy porządkowe). Założono prawdopodobieństwo popełnienia błędu wnioskowania na poziomie $p < 0,05$.

Analiza wyników badań mimo bogatego pakietu zmiennych jest klarowna.

7. OCENA ETYCZNA

Na przeprowadzenie badań uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej Beskidzkiej Izby Lekarskiej w Bielsku-Białej (nr 2018/11/15/3 z dnia 15 listopada 2018 roku).

8. REZULTAT PRACY

Wyniki badań przedstawiono bardzo starannie i w wyraźnie nieprzypadkowym układzie. W pierwszej części z wykorzystaniem statystyki opisowej scharakteryzowano grupy badanych A i H. Następnie prezentacja wyników miała układ 3 częściowy. W pierwszej części przedstawiono charakterystykę zwyczajów żywieniowych i jakości diety badanych oraz korelacje ze zmiennymi socjo-demograficznymi, sytuacją finansową i domową badanych. Ta część opracowania w mojej opinii jest najciekawsza. Wzbogacona zestawieniami istotnych statystycznie korelacji tworzy ciekawy obraz zwyczajów żywieniowych diabetyków. W kolejnej części opisywania uzyskanych wyników dokonano charakterystyki stanu odżywienia (BMI, WHtR) i stylu życia badanych z podziałem na podgrupy oraz z uwzględnieniem wspomnianych powyżej zmiennych niezależnych. Dwie kolejne części prezentacji wyników są w podobnej konwencji, jednak w znacznym zakresie bazują na danych o charakterze jakościowym, naznaczonych prawdopodobnym subiektywizmem opinii, które dotyczą wiedzy żywieniowej i interakcji leków z żywnością. Wyniki badań są prezentowane w formie bardzo zrozumiałej, najczęściej w tabelach, których jest LXV oraz nielicznych rycinach słupkowych (6 rycin). Na podstawie badań Autorka sformułowała merytoryczne, w zwartej formule, wnioski w liczbie 5, które w sposób bardzo konkretny egzemplifikują najważniejsze osiągnięcia badawcze projektu.

O rzetelności warsztatu naukowego Autorki opracowania świadczy dyskusja, która zajmuje 15 stron tekstu rozprawy. W tym fragmencie pracy na pozytywne podkreślenie zasługuje sprawność w przechodzeniu od porównań wyników badań własnych i innych autorów do ich streszczania. Zwraca również uwagę określona systematyka analizy ostatecznie podporządkowana czterem obszarom tematycznym prezentacji wyników.

9. WARTOŚĆ NAUKOWA I PRAKTYCZNA PRACY

Wybór obszaru badań dotyczącego zwyczajów żywieniowych osób chorych na cukrzycę, chorobę określaną mianem cywilizacyjnej, z prognozowanym stałym wzrostem czyni, już na wstępie, wykonaną pracę badawczą bardzo użyteczną w praktyce. Analizując projekt w szerszej perspektywie społecznej dotyczy on przestrzegania zaleceń terapeutycznych w tym ze zwróceniem szczególnej uwagi na dietoterapię i farmakoterapię. Natomiast wykazane korelacje pomiędzy żywieniem, stosowaniem leków a czynnikami socjo-demograficznymi, finansowymi, domowymi czy innymi powinny stanowić empiryczną wykładnię programów edukacji diabetologicznej.

10. OCENA EDYTORSKA

Tekst pracy przedłożonej do recenzji jest opracowany z należą starannością edytorską, estetyczną i uporządkowany logicznie. W tekście występują pojedyncze uchybienia w cytowaniu literatury w tekście np. na str.4548 według treści można byłoby oczekiwać powołania na źródło Jeżewska-Zychowicz M. i wsp. a jest przywołana Ustawa o bezpieczeństwie żywności i żywienia. Zamienne stosowanie oznakowania dla grupy badanych hospitalizowanych w czasie badania jako B lub H (str.51). Podsumowując, analiza treści całego opracowania, mimo wykazanych niekonsekwencji, wskazuje na bardzo dobrą sprawność lingwistyczną i staranność edycyjną.

1 1 . UWAGI RECENZENTA

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska autorstwa mgr Kornelii Skoczylas prezentuje wysoki poziom merytoryczny, który poprzez dobór obszaru badań oraz zastosowaną metodę badań stanowi źródło istotnej wiedzy dla praktyki edukacji zdrowotnej. Dążąc nieustająco do doskonalenia proponuję rozważyć zasadność sformułowań związków kierunkowych (wpływ) na etapie tworzenia pytań badawczych, niektórych hipotez, co później jest powtórzone w części podsumowanie wyników badań.

WNIOSEK KOŃCOWY

Reasumując oceniam rozprawę doktorską mgr Kornelii Skoczylas jako dorobek oryginalny, nowatorski i czyniący znaczący wkład w rozwój nauk o zdrowiu. Całość opracowania dokumentuje samodzielne prowadzenie badań naukowych przez Doktorantkę, a w szczególności polegające na wyodrębnieniu z praktyki opieki pielęgniarskiej problemu o charakterze naukowym, dokonaniu jego oceny i analizy zgodnie z zasadami realizacji badań w celu dokonania zmian w praktyce - ustalenia argumentów merytorycznych do prowadzenia edukacji diabetologicznej.

Konkludując, dysertacja autorstwa mgr Kornelii Skoczylas spełnia kryteria zawarte w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z późniejszymi uzupełnieniami (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595; z 2005 r. Nr 164, poz. 1365, z 2010 r. Nr 96, poz. 620, Nr 182, poz. 1228, z 2011 r. Nr 84, poz. 455, z 2014 r. poz. 1198, tekst jednolity Dz. U. 2016 poz. 882; Dz. U. z 2017 r. poz. 1789.).

Na tej podstawie stwierdzam, że przedłożona do recenzji praca doktorska pt. „Zwyczajne żywieniowe i stan odżywienia chorych na cukrzycę, a interakcje leków z żywnością ” spełnia wymogi formalne stawiane pracom na stopień naukowy doktora nauk o zdrowiu.

W związku z powyższym mam zaszczyt przedłożyć Wysokiej Radzie Dyscypliny Nauki o Zdrowiu Uniwersytetu Jagiellońskiego - Collegium Medicum

wniosek o dopuszczenie Pani mgr Kornelii Skoczylas do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. n. zdr. Danuta Zarzycka, prof. ucz.